

Περιεχόμενα

Νίκος Παναγιωτόπουλος <i>Προς τους αναγνώστες</i>	11
Νίκος Παναγιωτόπουλος <i>Παρόν, μέλλον, όροι ένταξης και επένδυσης</i>	17
Φωτεινή Κρεατσούλα <i>Μια γυναίκα που «δεν αφήνει έτσι εύκολα τα όπλα»</i>	21
Ανδρομάχη Μπούνα <i>Ο «μετανάστης» κτηνοτρόφος</i>	35
Νεφέλη Στουρνάρα <i>Ένας διαχειριστής απορριμμάτων</i>	45
Νίκος Παναγιωτόπουλος <i>Η ανάγκη πάντα εδώ</i>	61
Νεφέλη Στουρνάρα <i>Ένας μοναχικά συλλογικός άνθρωπος</i>	77
Νίκος Παναγιωτόπουλος και Γιώργος Πάσχος <i>«Πολιτιστική Πρωτεύουσα; Αυτοοσό μας έλειπε... ας πούμε»</i>	91
Νεφέλη Στουρνάρα <i>Η Ρώμη δεν χτίστηκε σε μία μέρα</i>	109
Νεφέλη Στουρνάρα <i>Συνομιλία με έναν εθνικιστή</i>	139

Δανάη Σαραντοπούλου <i>Μια σκληρά εργαζόμενη χωρίς πίστη</i>	155
Νεφέλη Στουρνάρα <i>Η διαδρομή της ανθεκτικότητας</i>	171
Νίκη Κερανάκη <i>Μια μοιραία τυχειότητα</i>	189
Λίλα Παπαβασιλείου <i>Μαθήτρια ετών 37</i>	201
Φωτεινή Κρεατσούλα <i>«Επιβράδυνση στην τελική ευθεία»</i>	207
Ιόλη Παναγιωτοπούλου <i>Ένας αναγκαστικά ρεαλιστικός ουτοπιστής</i>	221
Φωτεινή Κρεατσούλα <i>Μια απαισιόδοξη αισιοδοξία</i>	227
Δανάη Σαραντοπούλου <i>Μια κινηματική νέα γυναίκα</i>	243
Αθηνά Καρατζά <i>Ένας κόσμος παράλογος</i>	263
Γιώτα Ψαρρού <i>Με μεγάλη οικογένεια</i>	281
Ανδρομάχη Μπούνα <i>Η «ζογκλέρ» της εκπαίδευσης</i>	313
Λίλα Παπαβασιλείου <i>Η συνειδητοποίηση της κοινωνικής βαρύτητας</i>	319
Νίκος Παναγιωτόπουλος <i>«Χωρίς ελπίδα»</i>	333
Νεφέλη Στουρνάρα <i>Μια «αθλητική» ζωή</i>	339

Θεόδωρος Θάνος <i>«Οικογένεια, Πατρίς, Θρησκεία»</i>	359
Νεφέλη Στουρνάρα <i>Η ζωή ενός αστυνομικού</i>	375
Δανάη Σαραντοπούλου <i>Μια φρόνιμη φιλοδοξία</i>	391
Ηλιάννα Μαθιουδάκη <i>Προς αναζήτηση σταθερότητας</i>	403
Φωτεινή Κρεατσούλα <i>Πίστη στην παραγωγικότητα</i>	419
Αθηνά Καρατζά <i>Τα δεσμά ενός «ελεύθερου» επαγγελματία</i>	443
Ηλιάννα Μαθιουδάκη <i>Μια φρόνιμη αισιοδοξία</i>	459
Φωτεινή Κρεατσούλα <i>Μια εξαντλημένη ιδιοκτήτρια</i>	469
Αθηνά Καρατζά <i>Η αγάπη για τον εαυτό ως επάγγελμα</i>	493
Γιώτα Ψαρρού <i>Αναθεωρήσεις</i>	511
Ειρήνη Σαμαρά <i>Μια μάχιμη γιατρός</i>	543
Νίκος Παναγιωτόπουλος <i>Η φρόνηση</i>	561
Αθηνά Καρατζά <i>Θέμα προσωπικότητας...</i>	569
Άννα Παπαργυρίου <i>Ζώντας εν αναμονή</i>	591

Νίκος Παναγιωτόπουλος και Γιώτα Ψαρρού <i>Σε συνεχή αναζήτηση</i>	617
Αθηνά Καρατζά <i>Ο επιμένων βρίσκει τον δρόμο του</i>	637
Ηλιάννα Μαθιουδάκη <i>Ένας νέος μουσικός με όνειρα</i>	657
Δανάη Σαραντοπούλου <i>Η οικονομία του «δώρα»</i>	669
Αθηνά Καρατζά <i>Κάτι «χρωματιστό»</i>	685
Ηλιάννα Μαθιουδάκη <i>«Με γερές βάσεις»</i>	705
Φωτεινή Κρεατσούλα <i>Μια εργαζόμενη χωρίς back up</i>	711
Φωτεινή Κρεατσούλα <i>Ξενιτιά για ένα μέλλον</i>	737
Μαρία Βαμβακάρη <i>«Οι νέοι να βρουν τον βηματισμό τους...»</i>	743
Νίκος Παναγιωτόπουλος <i>Πίστη και πολιτική</i>	749

Προς τους αναγνώστες

«Καμιά φορά για να καταλάβεις μια πρόταση πρέπει να τη διαβάσεις στο σωστό της tempo».

L. Wittgenstein

Το παρόν έργο κλείνει έναν ερευνητικό κύκλο ο οποίος, κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαπέντε ετών, εντασσόταν σε ένα ευρύτερο πλαίσιο κοινωνιολογικών δράσεων με στόχο τη διεύρυνση των κοινωνικών χρήσεων της κοινωνιολογικής επιστήμης και, ειδικότερα, τη γενικευμένη αναγνώριση της αναγκαιότητας μιας αυτόνομης και ισχυρά επιστημονικής *δημόσιας κοινωνιολογίας*¹.

Αν το αντικείμενο του *Η απομάγευση του κόσμου*² ήταν οι δομικές αιτίες και επιδράσεις των συγκρούσεων όπως αυτές εξελίσσονταν σε μια περίοδο όπου δεν ήταν εμφανές πως προετοίμαζαν τις προϋποθέσεις της Μεγάλης Κρίσης που ξέσπασε σχεδόν με την έκδοσή του μεταξύ των κοινωνικών ομάδων και των οποίων το διακύβευμα ήταν η νομιμοποίηση του παλαιού τρόπου αναπαραγωγής του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού, αυτόν του μέχρι τότε, δηλαδή μετασχηματισμένου σε ορθοδοξία, αν το αντικείμενο του *Η οικονομία της αθλιότητας*³ ήταν οι δομικές σφοδρές επιδράσεις των βίαιων μέτρων που επιβλήθηκαν στην ελληνική κοινωνία και οικονομία προκειμένου να αντιμετωπιστεί η οικονομική κρίση, μεταβάλλοντας άμεσα και δραστικά τη δομή του καταμερισμού του κεφαλαίου στον ελληνικό κοινωνικό χώρο, και τη δομή των διαφορικών ευκαιριών κέρδους που αντικειμενικά προσφέρονταν στις επενδύσεις των στρατηγικών αναπαραγωγής όλων των κοινωνικών τάξεων και ομάδων και, τέλος, αν αντικείμενο της παρούσας

1. Ν. Παναγιωτόπουλος, *Ο κοινωνιολόγος ως «δημόσιος συγγραφέας»: συνομιλώντας με τον Νίκο Παναγιωτόπουλο* (επιμ. και προλ.: Α. Καρατζά), Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2018.

2. Ν. Παναγιωτόπουλος (διευθ.), *Η απομάγευση του κόσμου*, Αθήνα: Πολύτροπον-EK-KE-INE/ΓΣΕΕ, 2008.

3. Ν. Παναγιωτόπουλος. *Η οικονομία της αθλιότητας* (με τον Fr. Schultheis), Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2015.

έρευνας αποτελεί η διερεύνηση του τρόπου συγκρότησης, αλλά και των επιδράσεων, μιας σειράς σχέσεων με το παρόν και το μέλλον, με το εφικτό και το ανέφικτο που διατηρούν μια σειρά από κοινωνικά υποκείμενα διαφόρων κοινωνικών ομάδων στην παρούσα συγκυρία, όπως αυτή οριοθετείται δέκα χρόνια μετά το ξέσπασμα της γενικευμένης κρίσης του τρόπου αναπαραγωγής της ελληνικής κοινωνίας, οι επιστημολογικές, επιστημονικές και μεθοδολογικές αρχές που θεμελιώνουν και οργανώνουν αυτή την τριλογία, όπως και οι κοινωνικές στοχεύσεις και λειτουργίες στις οποίες αποσκοπούσε, παραμένουν κοινές, και τις οποίες για λόγους τεχνικούς που αφορούν τους ειδικούς όρους της παρούσας έκδοσης κρίναμε λειτουργικό να μην αναπαράγουμε εδώ. Ωστόσο, προκειμένου ο αμύητος αναγνώστης να έχει στη διάθεσή του τα ελάχιστα αναγκαία σημάδια που θα του επισημάνουν τις προοπτικές αλλοδοξικών αναγνώσεων και ερμηνειών των αρχών και λειτουργιών αυτών, οφείλουμε να παρουσιάσουμε πολύ σύντομα και κωδικοποιημένα, έστω στενογραφικά, ό,τι έχουμε σε σχέση με αυτές διεξοδικά παρουσιάσει και αναλύσει στα δύο προηγούμενα έργα.

Κατ' αρχάς, ο κοινός θεμελιώδης *θεωρητικός* τρόπος προσέγγισης των αντικειμένων των εργασιών αυτών συνίσταται στο γεγονός πως αντιμετωπίζει τις παραστάσεις των κοινωνικών υποκειμένων για τον κοινωνικό κόσμο ως μέρος της αντικειμενικής αλήθειας του κοινωνικού κόσμου. Ο κοινωνικός κόσμος δεν συνίσταται απλώς σε αυτή την αντικειμενική πραγματικότητα, την οποία ο επιστήμονας *κατασκευάζει* μέσω του πολλαπλασιασμού των κριτηρίων και δεικτών που χρησιμοποιεί και υιοθετεί με βάση το σύστημα των επεξηγηματικών μεταβλητών που υποθέτει και εξετάζει προκειμένου να αντικειμενοποιήσει και να κατανοήσει το αντικείμενό του. Ο βαθμός κατοχής, παραγνώρισης και τύφλωσης αυτής της επιστημονικής, αντικειμενικής πραγματικότητας που χαρακτηρίζει τους κοινωνικούς δρώντες, και ο οποίος επιτρέπει τη διαμόρφωση της λογικής των μερικών απόψεων στις οποίες καταδικάζονται τα μεμονωμένα κοινωνικά υποκείμενα μέσα στην αντικειμενικότητα της πρακτικής δράσης τους, αποτελεί συστατικό στοιχείο της κοινωνικής πραγματικότητας και του κοινωνικού κόσμου καθώς αποτελεί το ίδιο διακύβευμα των αγώνων στους οποίους εμπλέκονται οι κοινωνικοί φορείς προκειμένου να ορίσουν την αλήθεια του ίδιου αυτού του αντικειμένου. Ο κοινωνικός επιστήμονας, όπως το έχει καταδείξει ο Bourdieu⁴, υποπίπτει σε

4. Βλ. Ν. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Pierre Bourdieu-Νόστιμον ήμαρ-Οκτώβριος 1996*, Αθήνα: Καρδαμίτσα, 1999. Σύμφωνα με τις σχετικές επιστημολογικές του επισημάνσεις καθώς η πρωτογενής καθημερινή εμπειρία των κοινωνικών δρώντων δεν εγκλείει την πλήρη γνώση του τι κάνουν, του τι είναι, σε ποιον χώρο λειτουργούν, οι παραστάσεις τους δεν μπορεί παρά να είναι πλασματικές, να συνιστούν «προϊδέαισεις», «ιδεολογίες», «υπο-

ένα σοβαρό σφάλμα όταν ξεχνά πως, ακριβώς επειδή τα κοινωνικά υποκείμενα δεν βιώνουν τον κοινωνικό κόσμο όπως ο ίδιος τον περιγράφει και αναλύει ως επιστήμονας, ο κοινωνικός κόσμος είναι δυνατός και βιώσιμος.

Η αρχική πρωτογενής εμπειρία με την οποία ο κοινωνικός επιστήμονας όφειλε να έρθει σε ρήξη προκειμένου να προσεγγίσει την αντικειμενική της αλήθεια, τείνει να ξεχαστεί από τον ίδιο τον επιστήμονα μέσα και μέσω των συνεχών υποδειγματοποιήσεων και παραδειγματοποιήσεων τις οποίες αναγκάζεται να υιοθετήσει προκειμένου να συνοψίσει τα συμπεράσματά του και τις τελικές του επιστημονικές αναπαραστάσεις. Η παρούσα εργασία προσπαθεί, και αυτή, να ενώσει την αντικειμενική παράσταση, την επιστημονική παράσταση, με την υποκειμενική παράσταση μέσα σε ένα *όλον*, καθώς βασίζεται στην πεποίθηση πως η παράσταση κατασκευάζει, υπό προϋποθέσεις, την ίδια την πραγματικότητα.

Από την άλλη μεριά, καθώς με έναν τρόπο κοινή συνιστώσα και των τριών αντικειμένων που αντιστοιχούν σε αυτές τις τρεις εργασίες αποτελεί ο τρόπος αναπαραγωγής της ελληνικής κοινωνίας, όπως θα μπορούσε να τον εξετάσει μια ακόμα ανύπαρκτη στο εθνικό μας επιστημονικό πεδίο οικονομική κοινωνιολογία των στρατηγικών οικονομικής και κοινωνικής επιβίωσης των κοινωνικών υποκειμένων και των οικογενειών τους σε έναν κοινωνικό σχηματισμό, η τριλογία αυτή συνιστά μια απόδειξη της αναγκαιάς ρήξης με τον κοινωνικά και ιστορικά οροξεαρτημένο περιορισμένο ορισμό του οικονομικού που κληρονόμησε η κοινωνιολογία από την οικονομική επιστήμη. Μια τέτοια κοινωνιολογία που θα αρνηθεί να μεταφέρει μηχανιστικά στον δικό της χώρο ανάλυσης εργαλεία και κατηγορίες σκέψης που σφυρηλατήθηκαν στην οικονομική ανάλυση των μακροοικονομικών φαινομένων, θα πρέπει, κατ' αρχάς, να αποδεχτεί πως κάθε ατομικό ή συλλογικό υποκείμενο, δηλαδή, ανάλογα με την υιοθετούμενη προοπτική ανάλυσης (τάξη, οργάνωση, νοικοκυριό, κτλ.), στην προσπάθεια παραγωγής και αναπαραγωγής της υλικής και κοινωνικής του ύπαρξης, δηλαδή συντήρησης, αύξησης και μεταβίβασης του υλικού και συμβολικού κεφαλαίου που κατέχει, επεξεργάζεται στρατηγικές των οποίων η οικονομία συγκροτεί ένα είδος πρακτικής επιστήμης, και πως οι πρακτικές του, μέσα κυρίως από την προσπάθειά του να πληρωθούν οι

κειμενικά νοήματα», αντικειμενικά υποκειμενικές παραστάσεις, που συνιστούν, όπως και όλες οι «θεωρίες» σε σχέση με αυτές, μέρος της αλήθειας αυτού του κόσμου. Υπό αυτή την έννοια, προκειμένου να αναγνωστούν όπως πρέπει οι παραστάσεις που ακολουθούν πρέπει να μην αγνοηθεί το πολύ σημαντικό κοινωνικό γεγονός πως στη *διαφορά* μεταξύ της πίστης στα πράγματα και του κυνισμού για τα πράγματα εδράζεται στο ότι τα κοινωνικά υποκείμενα δεν γνωρίζουν ακριβώς τι κάνουν και πως μπορούν να πιστεύουν ότι κάνουν πολύ διαφορετικά πράγματα από αυτά που στην πραγματικότητα κάνουν.

όροι που θα επιτρέψουν τη δυνατότητα επεξεργασίας ανάλογων στρατηγικών, αποτελούν παραδειγματικές μεθόδους αυτής της πρακτικής επιστήμης: έτσι, θα επιτραπεί, αναμφίβολα, η σύλληψη των σχέσεων μεταξύ των συμπεριφορών και των στάσεων των κοινωνικών υποκειμένων που οι κατηγορίες σκέψης της καθαρής οικονομικής επιστήμης τείνουν να απομονώσουν ή, ενίοτε, να αποκλείσουν από το πεδίο παρατήρησής τους και από τις αρχές του επαρκούς λόγου τους, τόσες και τόσες συμπεριφορές, δηλαδή, οι οποίες εγγράφονται μέσα στην αυστηρή λογική του οικονομικού συχνά ως «ακατάλληλες» αν όχι ανορθολογικές συμπεριφορές και μπορούν να περιγραφούν ως εγγενώς οικονομικές στο μέτρο που στοχεύουν στη μεγιστοποίηση της αποδοτικότητας ή στη διατήρηση διαφόρων κοινωνικών συμβόλων οικονομικής και κοινωνικής αξίας. Κοντολογίς, οι οικονομικές και κοινωνικές επιστήμες, οι οποίες θα ενέτασσαν στη μελέτη «των οικονομικών πρακτικών τη γενική μελέτη της οικονομίας των πρακτικών, θα μπορούσαν να καταλύσουν τις επιστημολογικές και επιστημονικές διαιρέσεις και τα συστήματα κρατικής σκέψης που τους επιβάλλονται μέσω του κοινωνικού ορισμού του πεδίου αντικειμενικότητάς τους, και να συλλάβουν, μέσα στην ευρύτερη προοπτική μιας κοινωνιολογίας (του μετασχηματισμού) του συστήματος στρατηγικών αναπαραγωγής, την ενότητα των καθημερινών στρατηγικών αναπαραγωγής μέσω της αναζήτησης της αρχής της συστηματικότητας και της σταθερότητάς τους, δηλαδή της ταξικής έξης (προϊόν και η ίδια καθορισμένων οικονομικών και κοινωνικών όρων), της γενεσιουργού αυτής γραμματικής των πρακτικών και στρατηγικών.

Από την άλλη μεριά, χρησιμοποιώντας, πάλι εδώ, τη μέθοδο της «κοινωνιοανάλυσης» προσπαθήσαμε να βοηθήσουμε τα άτομα που εξετάσαμε να γίνουν τα υποκείμενα των προβλημάτων τους, να πουν πράγματα που βιώνουν, που αισθάνονται και που δεν είναι κατ' ανάγκην έτοιμα να εκφράσουν ούτε ακόμα και στις καθημερινές ιδιωτικές τους συνομιλίες, με στόχο το παραγόμενο υλικό, ύστερα από την κατάλληλη επεξεργασία στην οποία το υποβάλαμε, να είναι δυνατόν να αποτελέσει για διάφορες κατηγορίες κοινού ένα εργαλείο κατανόησης του ίδιου του εαυτού του. Στη βάση της πεποίθησης πως η κοινωνιολογία θα μπορούσε να αποτελέσει ένα πολύ ωφέλιμο και ισχυρό εργαλείο προσωπικής γνώσης, ανάλογο με αυτό που αποτελεί η ψυχολογία και η ψυχανάλυση, το οποίο μας επιτρέπει να κατανοήσουμε γιατί είμαστε ό,τι είμαστε, γιατί κάνουμε ό,τι κάνουμε, γιατί σκεφτόμαστε ό,τι σκεφτόμαστε, γιατί αισθανόμαστε αυτή ή την άλλη αντίφαση, ελπίδα ή οδύνη, καταβάλαμε προσπάθεια να προτείνουμε μια εργασία η οποία να επιτρέπει στον αναγνώστη να υιοθετήσει την άποψη του κοινωνικού επιστήμονα, του ειδικού της αντικειμενοποίησης, προσφέροντάς του μια δυνατότητα κατανόησης της θέσης από την οποία (οφείλει να) βλέπει ο ειδικός τον ερωτώμενο και, κατ' επέ-

κταση, της θέσης από την οποία βλέπουν τα πράγματα κατηγορίες κοινωνικών υποκειμένων⁵.

Έτσι, μέσω μιας ειδικής εργασίας παρουσίασης της ανάγνωσης αυτών των συνεντεύξεων προσπαθήσαμε, εκ νέου, όχι να εκπροσωπήσουμε τον Λ(λ)όγο των ερευνώμενων αλλά να δώσουμε τον λόγο σε ανθρώπους οι οποίοι συνήθως αποκλείονται από τον δημόσιο λόγο, οι οποίοι σπανίως έχουν πρόσβαση στον χώρο διαμόρφωσης της δημόσιας προβληματικής, να φέρουμε στο φως, ως δημόσιοι γραμματικοί, ως «δημόσιοι συγγραφείς», τον τρόπο ύφανσης της πολυφωνικής αφήγησης μιας κοινωνικής πραγματικότητας, όπως αυτή επενδύεται, βιώνεται και ερμηνεύεται από μια σειρά κοινωνικών δρώντων και έτσι να συμβάλουμε στο να καταστήσουμε πιο δυσχερές το έργο όχι μόνο αυτών που ζουν, συχνά, ως εικονικοί ρεφορμιστές και ασυνείδητοι υπερασπιστές μιας πνευματικής και ηθικής συγχυσιοκρατίας από την «περιγραφή» και «καταγραφή» της «ελληνικής ζωής», αλλά και, κυρίως, όλων αυτών που ζουν από τη «διαχείριση», και των οποίων η νομιμοποίηση συνδέεται με την πλήρωση των κοινωνικών συνθηκών αναγνώρισης της απαίτησής τους να γίνουν οι προτάσεις τους αποδεκτές ως αυτονόητες, δηλαδή, για να παραφράσουμε τον Kraus, της άρνησης, εκ μέρους τους, οποιασδήποτε ευθύνης απέναντι στην εμπειρία. Και υπό την οπτική αυτή στην παρούσα συγκυρία θελήσαμε να συμβάλουμε στο να εορταστούν τα 200 χρόνια από την ελληνική επανάσταση με τους Έλληνες πρωταγωνιστές.

Μέσα από την προοπτική των στοχεύσεων και των αρχών αυτών διαγράφεται πάλι και η αντικειμενική πολιτική λειτουργία στην οποία οδηγούμαστε. Ο εορτασμός των 200 χρόνων από την ελληνική επανάσταση συμπίπτει με τη σταδιακή και σταθερή εμπέδωση μιας δημοκρατίας χωρίς «λαό», μιας δημοκρατίας των σφυγμομετρήσεων, όπου τείνει να αντικατασταθεί ο πολίτης από τον τηλεθεατή. Η παρούσα επιστημονική εργασία απευθύνεται στους τεχνοκράτες πολιτικούς που μας κυβερνούν με σκοπό να τους υπενθυμίσει ό,τι τους κάνουν να παραγνωρίζουν οι τυπικά δημοκρατικές διαδικασίες της πολιτικής ζωής (οι τελετουργίες της ζωής των κομμάτων, οι τομείς και οι τομάρχες, τα συνέδρια και τα συμβούλια, οι επιτροπές και τα συντονιστικά όργανα, κτλ.) και οι τυπικά επιστημονικές διαπιστώσεις της οικονομετρικής

5. Η μορφοποίηση για τις ανάγκες της έκθεσης των αποτελεσμάτων και των τριών εργασιών αποτελεί το προϊόν μιας συνειδητής εργασίας μορφοποίησης της έκθεσης των αποτελεσμάτων των εργασιών μας που προσιδιάζει, κατά κάποιο τρόπο, με τη μουσική τη γλώσσα: δημοσιοποίηση, δηλαδή, ταυτόχρονα, και της αλήθειας της «αφελούς» εμπειρίας και της αλήθειας της επιστημονικά κατασκευασμένης πραγματικότητας, με τέτοιο τρόπο ώστε να κατασταθεί δυνατή η διπλή *ανά-γνωση* και από τον απλό, αμύητο πολίτη και, βέβαια, ακόμα περισσότερο και ευκολότερα, από τους ομότεχούς μας.

έρευνας των τεχνοκρατών συμβούλων τους, δηλαδή: τις νέες μορφές οδύνης και κοινωνικής δυσφορίας από τις οποίες δεν μπορούν να ξεφύγουν πολλοί άνθρωποι· τις νέες μορφές αλλοτρίωσης που τους κατοικούν αποστερώντας τους, συχνά, και από τους όρους και από τους λόγους ύπαρξής τους, τις ελπίδες που ελπίζουν να βιώσουν μέσα στην επικράτεια που έχουν βρεθεί να ζουν, τις ελπίδες που έχουν ανάγκη για να αισθανθούν πως αναδιαμορφώνουν το ιστορικό γίνεσθαι στο οποίο αντικειμενικά συμμετέχουν. Η νομιμοποίηση αυτής της λειτουργίας απορρέει από τη διάχυτη εμπειρία της συνεχώς αυξανόμενης συλλογικής τάσης απογοήτευσης από την πολιτική η οποία είναι πλέον «σχεδόν μεταφυσική», όπως σημείωνε ο Bourdieu, καθώς οι άνθρωποι έχουν όλο και περισσότερο την αίσθηση ότι η οδύνη τους δεν έχει χώρο για να εκφραστεί, πως κανείς δεν τους ακούει, πως καμιά εξουσία δεν επιμελείται, και μάλιστα χωρίς καμιά πολιτική αιδώ, τη δυσφορία που βιώνουν, την έλλειψη ελπίδας από την οποία υποφέρουν.

Τέλος, πράγματι, σήμερα όλο και περισσότεροι πολίτες έχουν την αίσθηση όχι μόνο πως δεν έχουν τόπο για να μιλήσουν και να εκφραστούν αλλά και ότι δεν υπάρχει τρόπος για να ακουστούν. Η απογοήτευση αυτή ενδυναμώνεται από την *απομάγευση* της πολιτικής στην οποία οδηγούνται όλοι αυτοί οι οποίοι, εξαιτίας της κυριαρχούμενης θέσης που κατέχουν στους διάφορους κοινωνικούς τους μικρόκοσμους, διαθέτουν μια εξαιρετική διαύγεια για τη λογική, το είδος, τον τρόπο λειτουργίας και τις λειτουργίες των εσωτερικών πολιτικών παιχνιδιών και, κυρίως, για το γεγονός ότι τα παιχνίδια αυτά έχουν ως δομικό αποτέλεσμα, αφενός την απόρριψή τους στο περιθώριο του Κράτους, το οποίο κατά βάθος τους αντιμετωπίζει ως άσχετη, αν όχι ως εχθρική, δύναμη, στον βαθμό που δεν αποσκοπεί στη *φιλία* τους, που δεν τους ζητά τίποτε άλλο πέρα από την υποχρεωτική συνεχή επαφή με τις εφορίες των οικονομικών του υπηρεσιών και, σε κάθε περίπτωση, δεν τους ζητά την αφοσίωσή τους σε μια συλλογική οργανική αλληλεγγύη και την ενθουσιώδη συμμετοχή τους σε μια καθολικά αναγνωρισμένη συλλογική προσπάθεια και, αφετέρου, την πρακτική ακύρωση της πολιτικής ευθύνης για την «ηθική κατάρπτωση του Κράτους με τη διπλή έννοια της λέξης, της απώλειας του ηθικού και της ηθικής», και τη συλλογική παραγνώριση της ακύρωσης αυτής.